Stem nog wijzer

Martin Rosema

Het is snel een traditie geworden: bij elke Tweede Kamerverkiezing komt het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) met een nieuwe StemWijzer. Kiezers kunnen achterhalen welke politieke partij het best bij hen past door op internet dertig stellingen te beantwoorden. Deze stellingen zijn geformuleerd op basis van de verkiezingsprogramma's die de partijen hebben opgesteld. Het doel is om kiezers wijzer te maken voor zij hun stem uitbrengen. Berucht zijn de onverwachte stemadviezen die sommige kiezers krijgen. Atheïsten krijgen als advies de ChristenUnie, of jongeren worden gekoppeld aan een ouderenpartij. Al snel wordt dan geconcludeerd dat de StemWijzer niet kan deugen. Ook op andere gronden wordt nogal eens kritiek geuit op deze test van het IPP. Maar is die kritiek ook terecht? En is het mogelijk om een betere test te ontwikkelen?

Laten we de belangrijkste punten van kritiek eens langslopen. Het zojuist genoemde punt, de onverwachte adviezen, doet op geen enkele manier afbreuk aan de kwaliteit of waarde van de StemWijzer. Integendeel. Als de adviezen altijd verwacht waren, dan was de test niet zo waardevol. Het onverwachte advies is niet onjuist omdat het onverwacht is. Het laat slechts zien dat bepaalde kiezers wat betreft hun standpunten veel dichter bij een bepaalde partij staan dan zij hadden gedacht. Dat is trouwens helemaal niet vreemd. Kiezers baseren hun beeld van partijen op een beperkt aantal thema's. Zij beoordelen de ChristenUnie bijvoorbeeld op haar opvattingen over onderwerpen als euthanasie en abortus, en Wilders op zijn opvattingen over integratie en migratie. Maar wie weet nu precies wat de ChristenUnie van migratie vindt en Wilders van euthanasie? De kracht van de StemWijzer is nu juist dat zij laat zien wat de overeenkomst is als een hele reeks verschillende onderwerpen tegelijk in ogenschouw wordt genomen.

Dr. M. Rosema (1970) is universitair docent politicologie aan de faculteit Management & Bestuur. Namens de faculteit is hij lid van de Adviesraad van Sirius.

Niet alleen kiezers zijn soms kritisch over de StemWijzer. Ook politieke partijen hebben nogal eens wat aan te merken op de test. Er zijn bijvoorbeeld steeds partijen die menen dat zij ten onrechte niet zijn opgenomen in de StemWijzer. Een goed voorbeeld is de partij LibDem, die voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 zelfs een juridische procedure is gestart tegen het IPP. De huidige StemWijzer betrekt in het advies standaard namelijk alleen partijen die volgens de peilingen zetels zullen halen. Andere partijen kunnen tegenwoordig echter wel degelijk ook worden meegenomen in het advies, maar dan moeten kiezers eerst een extra hokje aankruisen. Daarom is de kritiek van zulke kleine partijen nog minder overtuigend dan zij al was. Dergelijke politieke partijen zouden het IPP eerder dankbaar moeten zijn voor het feit dat ze in de StemWijzer zijn opgenomen, terwijl ze op eigen kracht nog geen enkele zetel hebben bemachtigd.

Een ander punt van kritiek is de vermeende eenzijdigheid van de StemWijzer. De stellingen hebben slechts betrekking op de plannen voor de komende jaren van de partijen. En zou het bij verkiezingen niet juist moeten gaan over het beleid dat in de afgelopen regeerperiode is gevoerd? Om te beoordelen of deze kritiek terecht is, moet eerst worden vastgesteld wat de functie van verkiezingen eigen-

lijk is. In de democratie is die functie tweeledig: bij verkiezingen leggen politici verantwoording af over het verleden en vragen zij een mandaat voor de toekomst. Dat betekent dat kiezers geacht worden om gelijktijdig achteruit en vooruit te kijken. Het is duidelijk dat de StemWijzer hier tekortschiet. Het stemadvies is immers uitsluitend gebaseerd op de plannen van de partijen voor de toekomst. De StemWijzer hanteert dus impliciet een te eenzijdige democratievisie en reduceert daarmee de rol van verkiezingen. Ten onrechte wordt aan geleverde prestaties volledig voorbijgegaan.

Voortbouwend op deze kritiek hebben dagblad Trouw en de Vrije Universiteit een alternatieve test ontwikkeld, die ze treffend Kieskompas hebben gedoopt. Volgens de makers zouden behalve plannen ook prestaties en lijsttrekkers in een stemadvies moeten worden betrokken. Ten aanzien van de geleverde prestaties heeft men duidelijk een punt. Maar helaas is de uitvoering van het Kieskompas ten aanzien van dit aspect nogal gebrekkig. Kiezers wordt slechts gevraagd of het regeringsbeleid goed was en of zij er zelf financieel van hebben geprofiteerd. Dat impliceert een wel erg verschraalde kijk op democratie. Van dit type vragen worden kiezers niet veel wijzer.

Het andere kritiekpunt van de makers van Kieskompas, namelijk dat de StemWijzer geen aandacht schenkt aan de kwaliteit van lijsttrekkers, is niet overtuigend. Tweede Kamerverkiezingen zijn

wat ze zijn. Het zijn geen verkiezingen voor de minister-president. Het zijn ook geen verkiezingen voor fractievoorzitters. Het gaat om de selectie van 150 volksvertegenwoordigers. En daarbij zijn de politiek-inhoudelijke verschillen cruciaal, niet of degene die de lijst aanvoert bepaalde eigenschappen kan worden toegedicht. Bovendien laat het Kieskompas dat oordeel volledig over aan de individuele kiezer. Deze moet zelf aangeven of hij de verschillende politici betrouwbaar en bekwaam acht. Zo maken de makers van de test zich er wel erg gemakkelijk vanaf. Kiezers wordt ook hier niets waardevols geboden.

Ten slotte is ook het soort advies dat het Kieskompas verschaft niet optimaal. Kiezers krijgen te horen in welke mate men meer of minder links dan wel rechts en progressief dan wel conservatief is dan de verschillende partijen. Aangezien bekend is dat veel kiezers met dergelijke ideologische concepten moeilijk uit de voeten kunnen, en omdat dit zelfs van toepassing is op veel politici en politicologen, wordt kiezers hiermee evenmin een dienst bewezen. Politieke meningsverschillen kunnen niet meer worden gevangen in eenvoudige ideologische tegenstellingen. Volgens politicoloog Bart Tromp is het enige dat de verkiezingsprogramma's bij elkaar houdt het nietje. Kortom, als kiezers hun stemkeus willen bepalen, kunnen ze dit nieuwe kompas maar beter links laten liggen.

Er is inmiddels door de initiatiefnemers van de StemWijzer, het IPP, ook een andere test gelanceerd, die wel wat toevoegt. Op de website van de zogenaamde StemmenTracker kunnen kiezers achterhalen in hoeverre ze het eens zijn met wat partijen de afgelopen regeerperiode in de Tweede Kamer hebben gedaan. Over dertig onderwerpen die daar zijn behandeld en uitvoerig in het nieuws zijn geweest, zijn stellingen geformuleerd. Deze stellingen zijn gebaseerd op wetsvoorstellen, amendementen en moties waarover is gestemd. Kiezers wordt steeds gevraagd of men voor of tegen de voorgestelde maatregel is. Het resultaat is een overzicht van de mate waarin de kiezer het eens is met hoe partijen in de Tweede Kamer hebben gestemd. Deze test doet precies wat de StemWijzer nalaat. Maar het moge duidelijk zijn dat de StemmenTracker democratie evenzeer reduceert als de StemWijzer. Bij de StemmenTracker wordt immers uitsluitend naar het verleden gekeken, en wordt de functie van verkiezingen die betrekking heeft op het mandaat voor de toekomst volledig genegeerd.

Kortom, alhoewel een deel van de kritiek op de StemWijzer niet terecht is, valt er wel degelijk wat op aan te merken. Maar dat geldt minstens evenzeer voor andere beschikbare tests, zoals het Kieskompas. Het meest waardevolle alternatief, de StemmenTracker, is net zo eenzijdig als de StemWijzer. Waar de StemWijzer uitsluitend een blik op de toekomst werpt, kijkt de StemmenTracker alleen maar naar het verleden. Het wachten is daarom op een kieswijzer die op een fatsoenlijke manier rekening houdt met de dubbelfunctie van verkiezingen en de StemWijzer en StemmenTracker als het ware combineert. Een test die als uitgangspunt neemt dat bij verkiezingen de regeerperiode wordt afgesloten en tegelijk de deur naar de volgende regeerperiode wordt geopend. Een test die kiezers in staat stelt als een ware Janus verkiezingen te benaderen, namelijk door gelijktijdig zowel vooruit te kijken als achteruit te kijken. Met zo'n test kunnen kiezers nog wijzer stemmen.